

Entorn de la segona edició d'«Amfora»

Ventura Gassol, el sensual ardit

Heus ací una cosa que no estem gaire avesats a veure: un poeta que al cap d'un temps d'haver publicat el seu primer llibre de versos, el dona novament a l'estampa; i és que aquest, entre nosaltres, es publica quan la personalitat totjust es congria i sovint el mateix autor s'en desentén més tard. Ventura Gassol, el poeta dels norantanou sentits, ha accedit a fer-ho; després de «La Nau» i de «Les Tombes Flamejants» ens vé «Amfora» de bell nou, per fer-nos més dolça l'espera de «Mirra», fa dies promesa. «Amfora», però, en aparèixer per primera vegada, fou saludat com una consagració; era, doncs, un primer llibre una mica excepcional. Amb tot, pocs poetes catalans poden vantar-se d'haver creat, com Gassol, la seva poesia de joventut; vehement, rica de sonoritats, de coloracions crues, escrita sota el govern d'una força de passió abassegadora, s'adreça al món divers i vivent, té totes les sabors d'una juvenesa oberta a tot oratge.

¿Cal donar alguna significança interessant a la segona aparició d'«Amfora»? Els llibres de Gassol es mantenen ben bé dins una comuna característica de temperament; ens sembla que no ens és possible brandar campanes per assenyalar un retorn a estats d'esperits o normes abandonades. ¿Clou, per ventura aquesta segona aparició d'«Amfora», un cercle dins la poesia de l'autor, el qual a consciència l'emmenaria ara per nous viarany, potser de maduresa? Aquell «vent de Déu» que s'emporta el poeta i que glossà Carles Riba en el sentit que es calmaria per donar pas a una nova poesia, ha amollat tal vegada? Esperem «Mirra» que, sens dubte, ens en donarà alguna resposta.

Cuitem a dir que «Amfora», en aquesta nova edició, no la veien ben igual a la primera. Els poemes «De la donzella que no es pogué casar mai», «Grotesca» i un sonet sense títol han estat eliminats; en canvi «Versos a Beatriu», «Les campanetes del Jazz-Band» i «Pesombres» hi han estat sumats. No sabem el criteri que ha guiat l'autor en fer la tria, però apart «Pesombres», que formava part de «La Nau», els altres poemes afegits no mantenen igual l'unitat primitiva del volum.

El nostre poeta se'ns mostra arborat de passió, sotmès a ella i abrandat per ella; només en apariència conté una mica el seu imperi, la paüra que li encomana una santa imatge. «No en deixeu entornar de la capella—que pecaria a l'allunyâ'm de Vos» diu en «La Nau» a la Verge dels Dolors, i en «Amfora» vol dur la flama de la seva passió en ofrena a la processó de la Mare de Déu del Candeler. Però al capdavant aquella temença no detura la seva nova esbranzida, el curiós és que la mateixa materialitat de l'imatge li dona un pretext per prendre el nou impuls. D'ací neix una poesia tan ullprenedora com «Cabelleres vellutades»; ella mostra al viu la flor encesa de la passió, el poeta no pot desistir-se del seu esclavatge. L'esguardar les santes imatges amb els ulls tèrbols d'un neguit carnal, el cercar vora d'elles d'amollar-se els sentits agitadíssims, amb el triomf colpidor d'aquest, dona a Gassol una posició singular.

En «Cabelleres vellutades» el poeta no s'adreça a l'imatge, el seu engegament és absolut. Demana a la «Cabellera vellutada de Jesús Crucificat» que escolti el seu clam i li doni l'oblit «d'aquella altra cabellera que em turmenta dia i nit». La significança de l'imatge santificada apareix esfumada darrera la seva materialitat; la cabellera de pecat era «negra i tenebrosa com aquella del Crist nu». Aquesta visió realista de les imatges la trobem àdhuc endolcida per un record seré en «A la Mare de Déu de les Dolors» quan li diu tèbiament:

*«la mantellina us dóna un dolç posat,
que us fa assemblà a la bona de la mare
que al Cel deueu asseure-us-la al costat.»*

Bé apar el poeta un creient, però a l'avençada sap la seva pietat vençuda; ell és home tot dels sentits. En el fons no lluita veritablement contra ells; si molt li convingués, res no en treuria, per això prega només. Però sota el seu prec, la passió s'hi mou, i és ella qui el fa esdevenir irreverent. Algunes poesies de Gassol han estat qualificades de religioses i la paraula místic ha eixit en mant comentari sobre la seva obra. No sabem com ha estat possible. El nostre Gassol es mostra tothora un voluptuós, més refinat en el dolor que en la joia; la seva pietat ens pervé desviada, mai no veu les imatges a les quals invoca a través de l'esperit, les materialitza. En «Al Crist de La Seu» es demana de bell començ quin sentiment l'ha dut vers el Crucifix i cerca la raó, no en la pròpia fe, sinó en «l'encant d'aquella llum dolça i somorta» o «en la fosca que us fa més paorós». En «A la Mare de Déu de les Dolors» l'esperit profà és d'allò més albirador, l'audàcia dels mots emprats és àdhuc palesa.

Hi ha, tal vegada, una mena d'impuresa inicial en la devoció del poeta, sembla que aquesta se la guanyen les imatges d'expressió més tràgica; i no és ben bé l'imatge en sí, el que pren relleu en els seus versos, sinó més aviat «els set punyals clavats al mig del cor», «les llagues sangonentes» o la cabellera tenebrosa del Crist. Potser el comentari de místic li ha vingut a Gassol del fervor que posa en el seu dir; altrament aquest fervor té en els seus poemes una força veritablement extraordinària, ell dóna impetuositat als mots i el vers pren un ampla volada.

Només en una poesia on el poeta no apareix en pronom personal, «Temptació», trobem una lluita autèntica entre la convicció i la passió; en els altres poemes hi ha sens dubte conflicte, hi ha àdhuc turment, però aquest turment no serà pa de pasquès per als sentits, avivarà encara les cobejances carnals del poeta i l'enfondirà més en la passió, perquè aquest turment és flor de gaudi per a la sensualitat. En «Cabelleres vellutades» una estrofa traeix el poeta:

*«Joventut adalerada,
cobejant un nou turment,
sota el dol de la diada
la seguia impenitent.»*

Aquesta voluptuositat que el duu a cobejar «un nou turment» és qui el mena a mantenir els sentits en tensió, per evocar l'ajuda d'una imatge de la divinitat, no la divinitat mateixa. Es la sensualitat primitiva i ferotge, qui per dessota del conflicte amb la

moral, dóna aquella mena d'aire dramàtic, violent si més no, que fa d'«Amfora» i àdhuc de «La Nau» uns llibres panteixants. Però és bo de veure com el poeta es sent, per altra banda, pres del sentit terral i com aquest es lliga amb la pròpia passió vencedora. La «llum nova a les carenes» del «Càntic nou», prou famós, assenyala tan una deslliurança de les velles preocupacions d'ordre teològic i el desfermament dels sentits, com uns anhels de redempció patriòtica, els quals floreixen en tot l'esclat en «Les Tombes Flamejants».

Comparem «La Cançó del dolor» que obra i ens diu la tònica d'«Amfora», amb la poesia «La Nau» que obra i assenyala així mateix la tònica del volum del mateix títol.

*«Mon esperit és l'àmfora venusta
on percudeix, sens fi, lenta i sonora
la gota d'aigua del dolor, acerba»,*

diu en la primera, i afegeix:

*«Soc Amfora, Senyor: fóra'm jocunda
l'hora del borbolleig, voluntuosa,
quan tombant l'aigua el decantar dels llavis,
pels flancs formosos descendís sonora.»*

«La Nau» seria penyora del vessament de l'àmfora; ja no hi ha mesura possible per la passió, i si abans aquesta s'ensenyoria del poeta esclavitzant-lo, ara aquest hi apareix lliurat a gratcient, arrogant i agosarat, amb ella com a pròpia substància:

*«La meua joventut és una nau lleugera,
altiva, ensuperbida i forta,
de veles més immenses que el cel blau,
turgent del vent de Déu que se l'emporta.»*

Però els dos llibres no mostren, en absolut, els dos episodis que precisen les poesies que duen en testa. Dins d'«Amfora» trobem «El poema dels camins» a bastament significatiu en aquest aspecte; i dins de «La Nau» podriem assenyalar «Pesombre», que avui justament incorpora a «Amfora», i «A la Mare de Déu de les Dolors». No obstant, aquesta darrera podria ésser presentada com una fugicera revifalla dels vells prejudicis, en un moment que els sentits carnals s'encalmen.

*«El vostre Fill irat ja no m'oïa:
avui us toca el consolar-me a Vos»,*

esclareix en la primera estrofa.

En «El poema dels camins» fulgura el ple deslliurament de la força sensitiva. Res no detura la fúria dels anhels, aquests no són ja torbadors; amb les evocacions a les imatges pies, ha desaparegut el concepte del pecat. El to arborat es manté durant tota la composició. L'amiga és forta i lleugera, un desig de vagabunda la consum, i el poeta li canta fervorosament la glòria dels camins. La profunditat del seu entusiasme dóna un aire salvatge a l'expressió. És aquest el cant de l'home que fa ostentació de la seva independència; dins de «Amfora» sembla fill d'una rebel·lió contra totes les creences,

que en altres estats d'esperit, el poeta posa en pugna amb la seva passió; podria ésser presentat com un avenç de «La Nau». La llibertat de la passió i el desfogament del mateix esperit humà, suara en conflicte amb la convicció, embriaga el poeta que es deix endur per l'inspiració, prenent els camins com un símbol. Que lluny ens trobem ací de copsar el pecat com una flor negra! El poeta i la seva amiga cantaran «la vida per la vida» i tan sols la mort els deturarà en el camí. Llavors, en un vers, Gassol concentra tota la seva humana pietat: «I morirem besant nostres bastons.»

Gassol dins «La Nau» aparella devegades a la passió sobirana, una lleu melangia; apar que una mena de penediment o el simple repós dels sentits, li faci copsar un buit a l'entorn. Però la voluptuositat té mil paranys, i els sentits es drecen ben aviat per viure l'esgarripança d'una penitència. En «Pluja d'abril» voldria ésser abandonat sota una pluja simbòlica; en «Al Crist de la Seu» confon el propi cos amb el de l'imatge.

*«Que us visc tal com sou Vós a dintre meu
i espatlla avall ja em cau vostra crinera
i sagna el meu costat la sang darrera
i és el meu cos el cos del Fill de Déu.»*

No se li amaga al poeta l'impuresa del seu nou neguit. Per això diu que la Passió del Crist que sent damunt seu, no sap si el decanta a pecar o a penedir.

En els versos del volum «La Nau», la passió vola a un ordre superior de la passió mateixa, sembla que aquesta sofreix una mena d'ascensió, diríem que perd pesantor per esdevenir alada. El «Càntic Nou» podria així esdevenir característic. En aquest estat superior de la passió, el poeta sent uns anhels ben singulars de renovació. Es preocupa dels fills que han de venir i la seva veu ens arriba ungida d'una mena de descontentament per la vida actual. Aquests fills donen tal volta l'imatge de tot allò incert que el poeta anhela i no li ha vingut en gràcia precisar. L'imatge dels fills volem agermanar-la amb la del cartoixà ressucitat, per bé que els fills són carn i el cartoixà serà esperit i clamarà: *Vinc a refer els camins d'aquesta vida*. Els fills seran encara tot passió; el cartoixà, en canvi, no ha romàs debades sota nou pams de terra esperant la Pasqua Florida, s'alçarà vestit de llum i serà «l'home nou que torna».

Gassol mai no es separa del cos, els sentits li lliguen tothora. Això podria fer dir a algú que, en el fons, no posseeix un temperament essencialment poètic. En «A la memòria de Joaquim Folguera» no en té prou en copsar l'esperit de l'amic traspassat, necessita que li embulli els cabells, i per tenir la certesa de la mort malaguanyada, ha d'estremir-se per la fredor de la seva mà. En «Pesombre» la sensació del cos pren un relleu extraordinari, alhora que ferotge, en percebre la realitat de l'espai que ocupa, i els difunts no són evocats en l'ànima sinó en el cos simplement: «ens els sentim estesos pels costats!», diu; i en evocar l'espai que ocupaven els cossos del pare i la mare, «resta quiet com ells—per no topa amb l'espant—d'un altra mort que el temps ha anat gelant».

La poesia de Ventura Gassol ha estat prou assenyalada com a retòrica; aquesta, però, apareix consubstancial, filla de la pròpia font poètica. Un retòric ha d'ésser sempre un sensual. Hom es demana devegades si bona part de la passió de Gassol no s'esbrava en paraules. En els poemes on la passió i els anhels es mostren lliures del tot, per exemple «El Corser de Sant Jordi», «El poema del camins», el «Càntic nou», sens dúpte

és palesa l'expansió verbal. En altres però, la sensualitat és cenyida i en tensió; llavors l'expressió mateixa esdevé més mesurada, per bé que bategant.

Cerca els símbols i d'ells es val per donar, no les idees, sinó la seva llum. El personificar les idees en un símbol o en una imatge és una de les característiques més a remarcar de la seva poesia. Trobem aquesta personificació en tots els poemes dels tres volums apareguts. Diríem que emergeix el símbol, ja a Gassol li és facilíssim crear el poema, o potser, que tot el poema emergeix amb ell. L'idea concreta no la cerquessiu pas, ella s'esbulla sota la ratxa impetuosa d'aquell «vent de Déu». Adés és el cartoixà, adés el corcer de Sant Jordi, el Crist dels Vents, la nau, els camins, o el calze de Pau Claris, l'imatge simbòlica; però sempre és entorn d'ella que es mouen les estrofes.

Hi ha poetes que donen la pròpia essència destil·lada, altres la donen en brut. Cal una serenor en l'emoció lírica, una gran candor, per esdevenir dels primers; aquests són els poetes més purs, gent de consciència endins que mostren un ànima exquisida com un arbre en flor. Però no tothom posseeix un alambí per destilar-hi la pròpia essència, i grat sia a Déu, uns altres poetes no ens donen la llur ànima tan especiada, guanyen en vigoria ço que perden en excelsitud; les seves harmonitzacions no tenen un caient tan aplomat, però vibren i flamegen com una foguera a l'oreig. Gassol dintre els darrers és un bell exemple. Les mateixes al·legories que es complau en fer reaparèixer en els seus poemes, ens donen la imatge de la seva poesia. Així la cabellera donada al vent, el corcer adolescent i tantes d'altres imatges, podrien ésser assenyalades com una definició simbòlica del seu temperament.

L'amor a la naturalesa sembla envair alguns poemes, però trobem aviat la seva aparició condicionada a un sentiment divers. L'exaltació primaveral acorda amb els anhels de transfiguració i la tardor amb el plany d'una elegia patriòtica. Amb tot, la naturalesa és evocada en els seus versos amb la mateixa força sensual ungida de passió, que ens apareix normal i característica del seu fons animic. «Ja he sentit el baf de les faveres— i el codonyer comença a ser pelut» diu amb intimitat significativa en el poema «En arribar la primavera». Tanmateix de bell antuvi diríem que és la naturalesa esquerra i selvatge la que ha d'agermanar-se amb el seu esclat vigorós, àvit de crueses; no obstant, és l'amable i clàssica dels conreus i de les pagesies la que es revela en el seu cant. Cap secret no ha de tenir això per nosaltres, és tan sols un cas de sinceritat. Escolteu el poeta:

*«Al pla negreja el verd avellanar
i les vinyes ja li són mig apagades
i per damunt hi sura el polsim blanc
dels olivers de testa aureolada.»*

Heus ací el paisatge del baix Camp de Tarragona. Nadiu de Selva del Camp és Ventura Gassol i és el paisatge familiar el que retrobem en els seus versos. Així el sugereix en «El conhort de l'enyorança», poema sobri i solemne, gràvid àdhuc, per gràcia de clàssiques influències romanes:

*«entre els vinyars que, al sol d'Hivern, degoten
cenyits, a bella guisa, per l'antara
d'ungides oliveres
i en companyia de les negres merles*

*àvides de l'oliva endarrerida
que, per voler del Pròvid, defugia
l'avara mà del munyidor,*

I encara en el «Poema dels Camins» la suggestió del paisatge camperol hi és vistent; «les tires d'oliveres», la vinya i el garrofer acollidor i patriarcal, hi són evocats amb uncio.

«Amfora» i «La Nau» són una sola gloriosa realitat patrimoni d'una juvenesa veritable. Formen un únic primer llibre d'ardenta joventut. En les primeres rimes es concreta una voluntat classicitzant, concreció de les influents lectures de mestres llatins, gustades tal volta dins la quietud d'aquell claustre ombriu, del qual en «Les Campanetes del Jazz-Band» es complau el poeta en sentir-se'n dolçament enyoradiç. Però aviat Gassol salta per damunt de la disciplina que imposa la mesura horaciana, i si la passió de primer romanía aponcellada en el foc dels mots, ara s'esplaia adaleradament i res, en el fons, no pot domenyar-la, àdhuc per si sola amollarà i deixarà fluir el contingut normal, clara i lluminosa, per bé que suara es mostrés entre tenebres. La «Cançó del vel de la melangia» i sobretot «Oh Cinamon!», acollides en les darreres pàgines del volumet «Els Poetes d'Ara» que fou dedicat a Gassol, les quals ens plaurà retrobar dins «Mirra» són, sens dubte, primícies d'un nou accent i d'una serenitat autèntica. Així sorgiria ara la seva més pura poesia.

En «Amfora» i «La Nau», per bé que en alguns poemes la paraula obri més com a so que com a concepte, el contingut del cant interessa singularment, i és que els mots tenen volum per virtut de la profunditat de la passió que els mou, a desgrat de les resonàncies del vers i de la fuga de les estrofes que, en donar un més notable relleu a la fúria passional, desdibuixen els sentiments. En «Oh Cinamon!» l'exquisidesa formal, el contorn del vers hi és sensible i somrient, sembla aquesta una qüestió anexa a l'equilibri.

JOSEP IGLESIAS